

Ανεμοπετάλιο

Τόμ. 4, Αρ. 4 (2025)

4ο Τεύχος Ανεμοπετάλιο

«Τα σοβαρά σκάνδαλα του Βόλου: Αθεΐα, αναρχία, μαλλιαρισμός»: Το Πρότυπο Παρθεναγωγείο Βόλου μέσα από τα δημοσιεύματα της Εστίας

Σοφία Κανταράκη

doi: [10.12681/anem.40168](https://doi.org/10.12681/anem.40168)

Copyright © 2025, Σοφία Κανταράκη

Άδεια χρήσης [##plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-nd4/).

**«Τα σοβαρά σκάνδαλα του Βόλου: Αθεία, αναρχία, μαλλιαρισμός»: Το Πρότυπο
Παρθενγωγείο Βόλου μέσα από τα δημοσιεύματα της Εστίας**

Σοφία Κανταράκη

Φιλολογος, Δρ του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

skantaraki@uth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ίδρυση του Ανώτερου Δημοτικού Παρθενγωγείου Βόλου στις 8 Σεπτεμβρίου 1908 αποτέλεσε σημαίνοντα σταθμό στα εκπαιδευτικά πράγματα, όχι μόνο για το ρηξικέλευθο, μεταρρυθμιστικό και αρκετά πρωτοπόρο για την εποχή του πρόγραμμα, αλλά κυρίως διότι κατάφερε να συνταράξει συνειδησιακά και ιδεολογικά το κατεστημένο στον χώρο της γυναικείας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Χ. Χαρίτο «η λειτουργία του Βολιώτικου Παρθενγωγείου συντέλεσε στην επανατοποθέτηση του προβλήματος της γυναικείας εκπαίδευσης στη χώρα μας και [...] στο να δοκιμαστούν προγράμματα και μέθοδοι διδασκαλίας που επιδίωκαν τη μεταρρύθμιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θηλέων στην Ελλάδα» (Χαρίτος, 1989, 14).

Αναμφίβολα αυτή η μεταρρύθμιση δεν θα έβρισκε τη δέουσα απήχηση. Η κοινωνία αλλά και η εκπαιδευτική κοινότητα ήταν ανώριμη και φυσικά απροετοίμαστη για τόσο ριζικές αλλαγές. Τοπικές αλλά και μεγάλες αθηναϊκές εφημερίδες αποτύπωσαν την κατάσταση περιγράφοντάς την με μελανά χρώματα. Το ερευνητικό μας ενδιαφέρον προσέκλυσε η εφημερίδα Εστία, η οποία διαφοροποιείται χρονικά από τις υπόλοιπες αθηναϊκές και αναδεικνύει εκ νέου το ζήτημα των γεγονότων του Παρθενγωγείου, τον Σεπτέμβριο του 1911, δημοσιεύοντας ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις γύρω από τα τεκταινόμενα. Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα μελέτη φέρνει στο φως και αναλύει τα δημοσιεύματα της Εστίας από 19 έως και 27 Σεπτεμβρίου 1911.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ίδρυση του Ανώτερου Δημοτικού Παρθενγωγείου Βόλου στις 8 Σεπτεμβρίου 1908 αποτέλεσε σημαίνοντα σταθμό στα εκπαιδευτικά πράγματα, όχι μόνο για το ρηξικέλευθο, μεταρρυθμιστικό και αρκετά πρωτοπόρο για την εποχή του πρόγραμμα, αλλά κυρίως διότι κατάφερε να συνταράξει συνειδησιακά και ιδεολογικά το κατεστημένο στον χώρο της γυναικείας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Χ. Χαρίτο «η λειτουργία του Βολιώτικου Παρθενγωγείου συντέλεσε στην επανατοποθέτηση του προβλήματος της γυναικείας εκπαίδευσης στη χώρα μας και [...] στο να δοκιμαστούν προγράμματα και μέθοδοι διδασκαλίας που επιδίωκαν τη μεταρρύθμιση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης θηλέων στην Ελλάδα» (Χαρίτος, 1989, 14).

Αναμφίβολα αυτή η μεταρρύθμιση δεν θα έβρισκε τη δέουσα απήχηση. Η κοινωνία αλλά και η εκπαιδευτική κοινότητα ήταν ανώριμη και φυσικά απροετοίμαστη για τόσο ριζικές αλλαγές. Τοπικές αλλά και μεγάλες αθηναϊκές εφημερίδες αποτύπωσαν την κατάσταση περιγράφοντάς την με μελανά χρώματα. Το ερευνητικό μας ενδιαφέρον προσέλκυσε η εφημερίδα *Εστία*, η οποία διαφοροποιείται χρονικά από τις υπόλοιπες αθηναϊκές και αναδεικνύει εκ νέου το ζήτημα των γεγονότων του Παρθεναγωγείου, τον Σεπτέμβριο του 1911, δημοσιεύοντας ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις γύρω από τα τεκταινόμενα. Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα μελέτη φέρνει στο φως και αναλύει τα δημοσιεύματα της *Εστίας* από 19 έως και 27 Σεπτεμβρίου 1911.

ΟΙ «ΑΝΑΚΡΙΣΕΙΣ» ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

Ο Τύπος, ως κινητήριος κοινωνικός μοχλός αλλά και στυγνός παρατηρητής και ενίοτε επικριτής παρεμβάσεων κι αυθαιρεσιών (Shaker, 2014, 135) διανύοντας μια μακρά χρονική πορεία στην προσπάθεια παρουσίασης της εικόνας του ανθρωπογενούς τοπίου, επιδιώκει διαχρονικά να αποδώσει ποικιλοτρόπως όψεις της επικαιρότητας, άλλοτε με ένα απλό και αμερόληπτο σχολιασμό της τρέχουσας πραγματικότητας ως ρεπορτάζ και άλλοτε με εμφανή προσπάθεια εντυπωσιασμού και επιρροής του αναγνωστικού κοινού μέσα από κύρια άρθρα και πρωτοσέλιδα.

Η αποτύπωση και ο κατοπτρισμός εν γένει των κοινωνικών πτυχών στον Τύπο, ως μια διάθλαση της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας μέσα από συγκεκριμένους γλωσσικούς κώδικες, είναι δυνατόν να μας προσπορίσει χρήσιμα στοιχεία για την ιδεολογία, τις αντιλήψεις και τις πεποιθήσεις μιας εποχής σε όλους τους τομείς. Αυτό, σε καμιά περίπτωση, δεν σημαίνει ότι ο Τύπος λειτουργεί αμερόληπτα και ανεξάρτητα από το κοινωνικό, οικονομικό ή πολιτικό «καθεστώς αλήθειας» και τις επιθυμίες αυτού του καθεστώτος, διότι ανέκαθεν αποτελούσε έναν πολύπτυχο διαλογικό χώρο επικοινωνιακού ελέγχου που αποτύπωνε αλλά και καλλιεργούσε ελεγκτικές, εξουσιαστικές τάσεις. Πρόκειται για έναν έλεγχο προσανατολισμένο προς την καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, μέσω του οποίου είτε σπληνιτεύονται με αντεγκλήσεις αρνητικές πλευρές της άσκησης εξουσίας είτε υπηρετείται η εκάστοτε ισχύουσα τάξη πραγμάτων. (Για τις διαμεσολαβήσεις που έχουμε να διαχειριστούμε αντιμετωπίζοντας τις ιστορικές πηγές, όπως είναι εδώ και η περίπτωση του Τύπου βλ. Α. Σμυρναίος, 2020). Αναμφίβολα, όμως, η σύνδεση του Τύπου με συγκεκριμένα πολιτικά συμφέροντα αφενός του προσδίδει «έναν καθαρά απολογιστικό και προπαγανδιστικό χαρακτήρα, αφετέρου έναν εξυβριστικό και εν πολλοίς εκβιαστικό» (Τσουκαλάς, 1999, 150).

Κρίνοντας από το έντονο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον, τη λεγόμενη «ανάκριση», την οποία εφημερίδες διενεργούν κατά καιρούς, η διαμεσολαβητική τους λειτουργία διαμορφώνει έναν ιδεολογικό μηχανισμό αφύπνισης της κοινωνικής αλλά και πολιτειακής συνείδησης απέναντι σε ζωτικά ζητήματα, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Εξάλλου, ως μέσο επικοινωνίας, έχει τη δύναμη με

τη μεγαληγορία του να προκαλεί και ο ίδιος γεγονότα και να διαμορφώνει με τη σειρά του στάσεις, απόψεις και νοοτροπίες. Με λίγα λόγια, ο Τύπος διαδίδει γνώση και συγχρόνως επαναδιοργανώνει τις πρακτικές και τα πρότυπα που συνδέονται με αυτή, ενώ παράλληλα διαμορφώνει και συντηρεί τη συλλογική μνήμη. Η πληροφορία μέσα από την «αφηγηματοποίηση» της πραγματικότητας μπορεί να προσλάβει ιδιαίτερες διαστάσεις, γεγονός που προϋποθέτει τη διασταύρωσή της. Αυτό άλλωστε συνιστά και το εύθραυστο σημείο της.

Αυτή η καθοριστική και διαχρονική συμβολή του Τύπου ως ημερήσιος πνευματικός άρτος της ανθρωπότητας στο κοινωνικό γίνεσθαι αλλά και ο καταλυτικός ρόλος και η αναγκαιότητα της ευθυκρισίας και της εντιμότητας του δημοσιογράφου καταγράφονται με ενάργεια και με καθοδηγητικό τόνο, όπως χαρακτηριστικά διαβάζουμε σε κύριο άρθρο πρωτοσέλιδου, το οποίο υπογράφει το 1894 ο αρθρογράφος Σπυρίδων Παγανέλης στην εφημερίδα *Εστία*:

«Δυο δυνάμεις εισί ικαναί να σώσωσιν πάσαν διαφθαρείσαν κοινωνίαν, εάν δέν διεφθάρησαν αυταί. Αι δυνάμεις αυταί εισίν η Δικαιοσύνη και η Δημοσιογραφία. Αμφότεραι βασίζονται εις την δημοσιότητα και εις την δύναμιν της Αληθείας»[...] Της κοινωνίας διδάσκαλος και ιερεύς είναι ο δημοσιογράφος». (*Εστία*, «Δημοσιογράφοι και Δημοσιογραφία», 3.10.1894, αρ. φ. 210).

ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ

Ο τοπικός Τύπος ανεξαρτήτως ιδεολογικής τοποθέτησης θα ασχοληθεί με το ζήτημα των φημολογούμενων οργίων αλλά και του δήθεν εκκολαπτόμενου μαλλιαρισμού στο νεοσύστατο παρθεναγωγείο, συμμετέχοντας στις οξύτατες αντιπαραθέσεις. Άλλωστε και ο Δελμούζος στο σύγγραμμά του «Κρυφό σχολείο» θα αναφερθεί πολλές φορές στις δημοσιογραφικές επιθέσεις που δέχθηκε αλλά και στην επίδραση που είχε ο δημοσιογραφικός θόρυβος στην κοινωνία του Βόλου, μιλώντας για καθημερινή δημοσιογραφική δημαγωγία (Δελμούζος, 1950, 55-60). Στο ίδιο κλίμα θα γράψει ότι «εδώ και δυο χρόνια ο πατριωτικός τύπος διαλάλησε πως στον Βόλο λειτουργούσε ένα Παρθεναγωγείο μαλλιαρό, μασονικό, ανήθικο, αναρχικό κ.λπ. κ' έπρεπε να κλείση» (Δελμούζος, 1913, 1).

Αν και το παρθεναγωγείο έκλεισε στις 2 Μαρτίου 1911, αφού είχε προηγηθεί λαϊκό συλλαλητήριο εναντίον του, το θέμα φαίνεται να αναζωπυρώνεται τον Σεπτέμβριο του 1911 με την εφημερίδα *Εστία* να προβαίνει σε επανεξέταση των γεγονότων σε περισσότερα του ενός φύλλα της. Το βασικό ερώτημα του συντάκτη και κίνητρο συγγραφής των άρθρων του είναι να εξετασθεί «μέχρι των βαθυτάτων αιτίων του και χωρίς να φεισθώμεν κανενός εκ των αναμιχθέντων προσώπων [...] πώς συνέβη αποτόμως και έξαφνα να επέλθη η μεταβολή και να χαρακτηρισθή εκ μέρους μερικών

ανθρώπων- και εναντίον της γνώμης των γονέων- ως κέντρον μαλλιαρισμού, αντιπατριωτικών ιδέων και αθείας, ως τόπος οργίων».

Στις 19 Σεπτεμβρίου (αρ. φ. 6328) με υπογραφή Γ.Τ., θα δημοσιεύσει άρθρο με τίτλο «Τα σοβαρά σκάνδαλα του Βόλου: Αθειϊα, αναρχία, μαλλιαρισμός». Στην στήλη αυτή εντοπίζουμε αναφορές σχετικά με τα συμβάντα που έλαβαν χώρα στην πόλη του Βόλου τον περασμένο Μάρτιο και οδήγησαν στο βίαιο κλείσιμο του προτύπου παρθεναγωγείου. Ο συντάκτης ξεκινά γράφοντας ότι

«εις την ήρεμον και γαληνιαίαν επαρχιωτικήν ζωήν του Βόλου ενέσκηψε προ μηνών μια σπάνια δι' Ελληνικήν κοινωνίαν θύελλα. Εγνώσθη ταυτοχρόνως σχεδόν, ότι εξεδήλωθησαν κρούσματα αναρχίας, ότι ανεκαλύφθησαν άθεοι και ότι εις το πρότυπο Παρθεναγωγείον, το διευθυνόμενον υπό του κ. Δελμούζου, εγίνοντο όργια, αυτοχρήμα όργια. Μια και μόνη από αυτάς τας κοινωνικάς πληγάς θα ήτο αρκετή να συνταράξη μιαν κοινωνίαν. Τρεις όμως μαζί ήσαν πάρα πολλάί. Η Κοινή Γνώμη λοιπόν ανησύχησεν, ο Τύπος απήχησε την ανησυχίαν αυτήν, αι αρχαί ενενέβησαν και η φήμη μετέφερε την αγωνίαν και τα διαβήματα έξω από την περιφέρειαν του Βόλου».

Η συνέχεια είναι αφιερωμένη κυρίως στο εργατικό κέντρο του Βόλου, το «χαϊδεμένο παιδί της κοινωνίας» στο οποίο επίσης αποδίδεται κατά τον συντάκτη βαρύτατη τριπλή κατηγορία για αθειϊα, αναρχία και αντιπατριωτισμό. Πρωταγωνιστής των γεγονότων, που προκάλεσαν την επέμβαση της δικαιοσύνης, του εισαγγελέα Βόλου Τόμαν και του εφέτη Λαρίσης Αμπελά, φέρεται να είναι ο Κόσσυβας, εργάτης-μέλος του κέντρου, ο οποίος

«πληροφορηθείς ότι υπάρχουν φυλλάδια αναρχικά και εναντίον της θρησκείας, μεταφρασθέντα εις την Ελληνικήν και εκτυπωθέντα εις την Θεσσαλονίκη και εις την Αλεξάνδρειαν, επρομηθεύθη απ' αυτά και τα διένειμεν εις τους στενώτερον με αυτόν συνδεομένους εργάτας. Ήσαν δε αυτοί τέσσαρες-πέντε, μάλλον άεργοι παρά εργάται, μη έχοντες δε καμμίαν σχέσιν με το Κέντρον».

Η υπόθεση αυτή φαίνεται στη συνέχεια να περιπλέκει περισσότερο, αφού οι εμπλεκόμενοι και από τις δυο πλευρές αυξήθηκαν, ενώ οι κατηγορίες επεκτάθηκαν και σε αλλά πρόσωπα ανήκοντα στο εργατικό κέντρο. Για τον λόγο αυτόν συμπληρώνει επί τούτου ο συντάκτης: «Δια να εννοηθή πως έγινεν αυτή η παράδοξος επέκτασις της κατηγορίας, πρέπει να έχουν την υπομονήν οι αναγνώσται να μας παρακολουθούν και κατωτέρω, όπου θα ίδουν εκτιθεμένα και τα άλλα στοιχεία του κατηγορητηρίου». Ουσιαστικά προμηνύει τη διάθεσή του να προβεί σε μια ενδελεχή έρευνα-παρουσίαση των γεγονότων.

Στο φύλλο της 21ης Σεπτεμβρίου 1911 (αρ. φ. 6330), ο συντάκτης θα επικεντρωθεί εξ ολοκλήρου στην ιστορία του παρθεναγωγείου. Με τον πηχυαίο τίτλο «Φρενοκομείον εις τον Βόλο» και

υπότιτλο «το Σχολείον των καλογραιών/το πρόγραμμα του νέου σχολείου και η παρέμβασις του Επισκόπου», επιχειρεί να αποτυπώσει τη σύντομη αλλά πολύπαθη ιστορία του εν λόγω σχολείου. Ανάγει την αιτία της ίδρυσής του στον Δ. Σαράτση με αφορμή τη Γαλλική σχολή των Καλογραιών

«εις την οποίαν εδιδάσκοντο, φυσικά με μεγάλην επιμέλειαν τα Γαλλικά, η μουσική, η ραπτική κτλ. Των Γαλλικών και της μουσικής ιδίως η πλήρης διδασκαλία ώθησε τους περισσότερους οικογενειάρχας του Βόλου να στείλουν εις το σχολείον αυτό τα κορίτσια των, και εντός ολίγου αι Καλογραίαι είδαν αριθμόν μαθητριών, τον οποίον δεν επερίμεναν».

Ο Σαράτσης, σύμφωνα με τον συντάκτη, «γνωστότατος εις τον Βόλον ιατρός, έγγαμος και εύπορος άνθρωπος, εσκέφθη να ιδρύση σχολείον, το οποίον, ως εκ του προγράμματος του, να δύναται να συναγωνισθή με το σχολείον των καλογραιών και να αποσπάση από εκείνο τας Ελληνίδας μαθητριάς του». Η πρότασή του έγινε δεκτή από το Δημοτικό Συμβούλιο Παγασών, του οποίου και ήταν μέλος. Μάλιστα ο ίδιος ο Σαράτσης και δυο τρεις ακόμη σύμβουλοι θα όριζαν την ίδρυση, την επιχορήγηση αλλά και τον κανονισμό του προγράμματος. Είναι χαρακτηριστική η επισήμανση του συντάκτη ότι το σχολείο ιδρύεται με ειδικό σκοπό να πολεμήσει το «σχολείον της ξένης προπαγάνδας και να του αποσπάση τας σαράντα Ελληνίδας μαθήτριάς». Υποδιευθύντρια προσελήφθη μια γαλλίδα παιδαγωγός, ενώ όσον αφορά τον Διευθυντή ο Σαράτσης σκέφθηκε αρχικά να αποταθεί στον καθηγητή Πανεπιστημίου Πολίτη, ενέργεια που έπραξε. Ο Πολίτης εμφανώς αρνήθηκε υποδεικνύοντας ως καταλληλότερον τον Δελμούζο, άνθρωπο με αρκετά προσόντα, παιδαγωγικές σπουδές στη Γερμανία, έγγαμο με τέκνα και άριστη οικονομική επιφάνεια. Διευθύντρια διορίσθηκε, επίσης, η Χρηστάκου, ως έχουσα ήδη εμπειρία από το Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης, στο οποίο είχε υπηρετήσει.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ

Αναφορικά με το πρόγραμμα του σχολείου ο συντάκτης επισημαίνει ότι «αναμφισβήτως ενεωτέρισε και υπήρχε πάντοτε ο φόβος ότι θα εξεγείρετο μίαν ημέραν η μούχλα. Κανείς δεν ήλπιζε μόνο ότι θα μετεχειριζέτο αυτά τα όπλα». Όπως τονίζει «από την αρχή του έτους εφάνη η υπεροχή του σχολείου αυτού από των άλλων και η ελκυστικότητα και η ωφέλεια του ιδικού του προγράμματος». Με πολλές λεπτομέρειες και με ύφος μάλλον συγκαταβατικό, χωρίς ενστάσεις και διαφωνίες, ο συντάκτης προβαίνει σε μια περιγραφική ανάλυση του προγράμματος σε όλες του τις πτυχές. Εντύπωση στον ίδιο προκαλεί το γεγονός ότι όλα τα βιβλία καταργήθηκαν, πλην ενός αναγνωστικού «όλα τα άλλα έλειψαν, και αι μαθήτριάι εκλήθησαν δι' απ' ευθείας διδασκαλίας να μάθουν τον νουν των να εργάζεται και να μην αποστηθίζη τα έτοιμα. Τα θρησκευτικά μαθήματα- αυτό δέον να σημειωθή ιδιαίτερος-εδιπλασθιάσθησαν και το Ευαγγέλιον εν τω πρωτοτύπω

κατέλαβε την θέσιν πρώτου και κυριωτάτου βιβλίου», ενώ προστέθηκε το μάθημα της υγιεινής, το οποίο θα δίδασκε ο Σαράτσης.

Σημαντική διαφοροποίηση από τα υπόλοιπα σχολεία της Ελλάδας συνιστά ο νεωτερισμός της εισαγωγής του μαθήματος της έκθεσης ιδεών,

«εδίδοντο θέματα αξ αμέσων εντυπώσεων. Αι μαθήτριαι εκλήθησαν να γράψουν τας εντυπώσεις των από ένα περίπατον, να περιγράψουν μίαν ημέραν της ζωής του σπιτιού των. Όσον αφορά την διατύπωσιν των εκθέσεων αυτών ο κ. Δελμούζος, φρονών ότι δια να περιγράψη κανείς καλά κάτι τι πρέπει πρώτα να το εννοήση και να το αισθανθή- τούτο δε γίνεται μόνον εις την γλώσσαν την οποίαν ομιλεί κανείς εις το σπίτι του- καθιέρωσε το σύστημα, αι εκθέσεις να γράφωνται εις την απλουστάτην γλώσσαν πρώτον και έπειτα εξ αυτής να μεταφέρονται εις μάλλον επιμελημένη. Συγκίνησις Δευτέρα εις τας τάξεις της μούχλας».

Εκείνο, όμως, που προκάλεσε σύμφωνα με τον συντάκτη έντονες αντιδράσεις κατά του σχολείου, ήταν το ζήτημα της καθημερινής προσευχής. Αναφερόμενος στη Διεύθυνση του σχολείου θα γράψει ότι

«έχουσα υπ' όψει ότι η καθημερινή προσευχή καταντά τύπος, ο οποίος δεν έχει πλέον καμμίαν σημασίαν, δεν κατορθώνει δε να ελκύση την προσοχήν και την ευλάβειαν των παιδιών, καθιέρωσε μίαν προσευχήν εις την αρχήν της εβδομάδος και μίαν το απόγευμα του Σαββάτου, όταν ετελείωναν τα μαθήματα. Η προσευχή αυτή εγίνετο με πραγματικήν κατάνυξιν. Οσάκις δε αι μαθήτριαι εξήρχοντο εις περίπατον μια εύρισκαν εις τον δρόμον των εκκλησίαν ή παρεκκλήσιον, εκαλούντο εκεί δια να προσευχηθούν με όλην την προσοχήν και την ευλάβειαν, την οποίαν επέβαλλεν ο τόπος».

Παράλληλα οι μαθήτριες ήταν υποχρεωμένες να δηλώσουν στο σχολείο αν προσευχήθηκαν το πρωί στο σπίτι τους.

Όσον αφορά στις σχέσεις διδασκάλων και διδασκομένων το σχολείο για την εποχή του πρωτοτυπεί, αφού

«αληθινή δε φιλία και ελευθερία καθιερώθη. Ο βούρδουλας και η βέργα κατηγορήθησαν, ποιναί δια ψύλλου πήδημα δεν επεβάλλοντο, εις τον περίπατον δεν επήγαιναν δουλικώτατα δυο-δυο, αλλά καθ' ομίλους, και εις την εξοχήν αφίνοντο να παίξουν, να τρέξουν, να φωνάξουν, να αναβούν εις τα δέντρα. Ο Διευθυντής κ. Δελμούζος, καθημένος παραπέρα, ανελάμβανε να εξηγήση ένα συγγραφέα, ένα ποιητήν, ένα λογογράφον, τον ήκουον δε μόνον όσαι μαθήτριαι ήθελαν να τον ακούσουν, και αι άλλοι, που επροτιμούσαν το παιγνίδι, ημπορούσαν να παίξουν».

Με εμφανή την πρόθεση του να εκθειάσει το σχολείο στο άρθρό του παρουσιάζει μια ειδυλλιακή, για τα εκπαιδευτικά δεδομένα της εποχής, εικόνα του, καθώς διατείνεται ότι

«μαθήτριάι και γονεῖς ἦσαν ενθουσιασμένοι. Απεδεικνύετο ὅτι υπάρχουν και διδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι δεν εἶναι δεσπότες και τύραννοι, ἀλλὰ φίλοι. Τα παιδιά ἐμάνθαναν εὐκολώτερα και εἰς ὀλίγους μῆνας πράγματα, τα ὁποῖα οὔτε εἰς ἔτη δεν ἐμανθάνοντο δια τῆς παλαιᾶς μεθόδου. Αἱ σαράντα Ἑλληνίδες μαθήτριάι ἐλπιτοτάκτησαν ἀπὸ τὰς καλογραιᾶς και ἦλθαν να ἐγγραφούν εἰς τὸ Πρότυπον Παρθαναγωγεῖον. Οἱ γονεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν καλύτεραν, τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην και πατριωτικῶς και θρησκευτικῶς κοινωνίαν τοῦ Βόλου, ἐξαφνίσθησαν ὀλίγον κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ πρόγραμμα. Ὅταν ὁμως εἶδαν τ' ἀποτελέσματά του, ἐξεδήλωσαν τὸν ἐνθουσιασμόν των. Τώρα ἀκόμη τοὺς εἶδα ἐνθουσιασμένους και ἐκδηλοῦντας τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς διδάσκοντας».

ΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω περιγραφές τοῦ ἀρθρογράφου στο φύλλο τῆς 21ης Σεπτεμβρίου θα συμπληρωθῶν στο ἐπόμενο φύλλο τῆς *Εστίας* (22.9.1911, ἀρ. 6331) με τὴν κατάθεση των ἐντυπώσεων τοῦ Σεβασμιότατου Δημητριάδος γιὰ τὸ παρθεναγωγεῖο και τὴν πορεία του. Ὁ Δεσπότης θα ἀναφέρει στον «ἀνακριτῆ» τῆς *Εστίας* πῶς

«αἱ ἐντυπώσεις μου υπήρξαν καλαί. Ὅταν ἐπεσκέφθην τὸ σχολεῖον με τὸν Δήμαρχον, ἀντελήφθην ὅτι ἡ ἐρμηνεία τοῦ Ευαγγελίου ἐγίνετο εἰς γλώσσαν πολὺ ἀπλήν, ὄχι ὁμως μαλλιαρήν. Εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ 1909 ἐπίσης αἱ ἐντυπώσεις μου δεν υπήρξαν κακαί, μου ἤρεσε δε ἰδιαιτέρως ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, και συνεχάρην δια τούτο τὸν κ. Δελμούζον».

Ὁ τόνος και τὸ ὕφος συγγραφῆς τοῦ συντάκτη θα ἀλλάξει στὴν ἐπόμενη παράγραφο, καθώς θα ἐμφανίσει στο ἀναγνωστικὸ κοινὸ ολόκληρο τὸ οἰκοδόμημα των καταγγελιών ἀλλὰ και τὸν ἠθικὸ αὐτουργό του. Ὁ λόγος γιὰ τὴν ἐφημερίδα *Κήρυξ* και τὴ σατυρικὴ ἐφημερίδα *Αγκάθι*, οἱ ὁποῖες θα στηλιτεύσουν τὸ σχολεῖο με πληθώρα καταγγελιών και ἓνα ολόκληρο οἰκοδόμημα συκοφαντιῶν. Ὁ Δελμούζος ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ εἶχε ἤδη ξεκινήσει τὶς ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Παρθεναγωγείου, πρὶν καν ὁ ἴδιος ἐγκατασταθεῖ στον Βόλο (Δελμούζος, 1950, 60). Ἡ φημολογία αὐτὴ δεν θα ἀφήσει ἀνεπηρέαστο και τὸν Δεσπότη, ὁ ὁποῖος θα σπεύσει να ἐπισκεφτεῖ τὸ σχολεῖο γιὰ να ἐξακριβώσει τὴν ἀξιοπιστία τους, ἀλλὰ και τὸ ἀν διδάσκονται τὰ θρησκευτικὰ ὡς εἰθισται:

«Ὁ Σεβασμιότατος ἐπήγεν εἰς τὸ σχολεῖον και ἀνελθὼν ἀπὸ τὴν σκάλαν τῆς κουζίνας, ἀφοῦ ἐνήργησε πρόχειρον ἀνάκρισιν τῆς υπηρετρίας, εἰσήλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐδίδασκεν ἡ κ. Χριστάκου. Ἡ Διευθύντρια ἐσηκώθη και ἐφίλησεν εὐλαβῶς

το χέρι του Επισκόπου, επίσης δε εσηκώθηκαν ευλαβώς και αι μαθήτριάι». Στη συνέχεια ο συντάκτης παραθέτει έναν διάλογο μεταξύ του Επισκόπου και της Διευθύντριας για το διδασκόμενο μάθημα με τη συζήτηση να καταλήγει στο αν έγινε η πρωινή προσευχή στο σχολείο, «η Διευθύντρια απήντησεν, ότι προσευχή γίνεται μόνον κατά την έναρξην και την λήξιν των μαθημάτων της εβδομάδος και τούτο δια να μη αποβαίνει απλούς τύπος και χάνει την σημασίαν της».

Εύστοχα θα επισημάνει ο συντάκτης για το νεωτερίζον σχολείο ότι «από του σημείου όμως αυτού μέχρι του να χρησιμεύση ο νεωτερισμός ως βάσις κατηγορίας επί αθεΐα, η απόστασις είναι ανυπολόγιστος». Πάντως αντιλαμβανόμαστε από όσα αναφέρει ότι η επιρροή που δέχθηκε ο Δεσπότης από τις δύο προαναφερθείσες εφημερίδες ήταν ικανή να τον επηρεάσει αρνητικά και για αυτό «δεν φείδεται αορίστων εκφράσεων κατά του σχολείου». Μάλιστα όταν εκλήθη από του εισαγγελέως Τόμαν οι καταθέσεις του ήταν αόριστες: «Ηκουσα. Μου είπαν. Επληροφορήθην». Το συγκεκριμένο δημοσίευμα θα ολοκληρωθεί με την εξής χαρακτηριστική επισήμανση του συντάκτη:

«Και ακριβώς την εποχήν, κατά την οποίαν εις τας Αθήνας εγένετο η άκαρπος απόπειρα ν' ανακινηθή το γλωσσικόν ζήτημα ήρχιζαν εις τον Βόλον και εις την Λάρισαν αι ανακρίσεις, αι οποίαι απεθησαύρισαν τας φήμας των αγυιών και των οποίων πόρισμα είναι το τριπλούν κατηγορητήριο του εφέτου κ. Αμπελά».

ΟΙ «ΕΞΩΦΡΕΝΙΣΜΟΙ»

Τις κατηγορίες κατά του σχολείου θα προσπαθήσει να ανασκευάσει ο συντάκτης, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει το αρνητικό κλίμα και τις αντιδράσεις, στο φύλλο της 23ης Σεπτεμβρίου 1911 (αρ. φ. 6332):

«κατηγορίας τας οποίας κανείς γονεύς δεν υποστηρίζει και τας οποίας μόνον αδέσποτοι φήμαι των δρόμων απεκρυστάλλωσαν. Μαλλιαρισμός! Έλεγαν αι φήμαι. Αθεΐα! Περιφρόνησις προς την Πατρίδα και την θρησκείαν! Και όργια, φρίκη! Είδαμεν όμως πως εξεδηλούτο ο μαλλιαρισμός εις το σχολείον. Η μόνη του διαφορά από τα άλλα σχολεία, τα μη μαλλιαρά, ήτο ότι αι ιδικαί του εκθέσεις ήρχιζαν από την απλήν, δια να μεταφερθούν εις την καθαρεύουσαν, ενώ των άλλων σχολείων από την καθαρεύουσαν μεταφέρονται εις την απλήν. Δυο γονείς ξενίζει τόσο πολύ αυτός ο νεωτερισμός, ώστε σπεύδουν ν' αποσύρουν τα κορίτσια των δια να μην γείνουν μαλλιαρά. Οι άλλοι, οι επιστήμονες, οι μεγαλέμποροι, οι ανεπτυγμένοι άνθρωποι, όχι μόνον αφήνουν τα κορίτσια των εις το σχολείον, αλλά είναι και ενθουσιασμένοι. Και το αποτέλεσμα είναι πραγματικώς εκπληκτικόν. Είδαμεν εκθέσεις μικρών μαθητριών γραμμένας με τόσην διαύγειαν και ακρίβειαν φράσεως, με τόσην

παραστατικότητα, ώστε είναι ζήτημα αν θα μπορούσαν να τας γράψουν διδάκτορες του Πανεπιστημίου».

Ακολουθούν οι αναφορές για τις προσωπικές καταγγελίες κατά του Δελμούζου, ότι δηλαδή είχε αβάπτιστο τέκνο, ότι δεν άφησε την υπηρέτριά του να κοινωνήσει το Πάσχα και ότι γαλατάς κατέθεσε ενόρκως πως ο Δελμούζος αγόρασε γάλα την Μεγάλη Εβδομάδα: «λησμονείται όμως ότι ο άνθρωπος είχε μικρά παιδιά, τα οποία επί τέλους δεν ήσαν υποχρεωμένα να νηστεύουν ως υποψήφιοι ιερομόναχοι».

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΟΡΓΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΥ

Αφιερωμένο στις φήμες περί οργίων είναι το φύλλο της 25ης Σεπτεμβρίου 1911 (αρ.φ.6334), στο οποίο ο συντάκτης θα περιγράψει με αναλυτικό τρόπο επιδιώκοντας με την «ανάκριση» του «να περισυλλέγη με επιμέλειαν το μέλι των πολύτιμων αυτών κηρηθρών».

Διερωτώμενος υποστηρίζει ότι «αι φήμει του δρόμου εβεβαίωσαν, ότι εις το Παρθεναγωγείον εγίνοντο όργια. Τι ήσαν αυτά τα όργια, και ποία απόδειξις υπάρχει ότι εγίνοντο; Ποιοι είναι οι κατηγορούμενοι ως διαπράττοντες τα όργια αυτά, και ποιοι οι κατηγορούντες;». Οι αφηγήσεις του περί των δήθεν οργίων είναι συγκλονιστικές αποκαλύπτοντας ταυτόχρονα τα αναμασήματα μιας ανίερης ηθικολογίας κάποιων που σκοπό είχαν μόνο το κλείσιμο του νεωτερίζοντος σχολείου:

«η ιερά μούχλα ησθάνθην τας τρίχας της ορθούμενας από αγανάκτησιν». Όργιο, ενδεχομένως, θεωρείτο ο ανέμελος περίπατος των μαθητριών, η ξέγνοιαστη περιήγησή τους στην εξοχή: «έβλεπαν ότι τα παιδιά των, πηγαίνοντα εις την εξοχήν, εσυνήθιζαν να βλέπουν, να αντιλαμβάνονται, να δέχονται, εντυπώσεις...Τότε δημιουργούνται δυο θρύλοι. Οι διδάσκαλοι έβαζαν τα κορίτσια ν' αναβαίνουν εις τα δέντρα, δια να θεώνται αυτοί από κάτω. Δημιουργείται ο βδελυρός θρύλος των καβουριών, τον οποίον δεν γράφομεν, σεβόμενοι τους αναγνώστας. Καμμία μαθήτρια δεν επιβεβαιώνει αυτά τα πράγματα». Αυτές τις συκοφαντίες και άλλες πολλές καταθέτει ο συντάκτης, αποδίδοντας τες σε φήμες του δρόμου: «αι φήμει κάμνουν τον δρόμον των εις το μεταξύ, απλώνοντας ως πελώρια λαδιά, και κατασπιλώνοντας ανθρώπους».

Αφού αναφερθεί και στον σημαίνοντα ρόλο των γονέων σε όλη αυτή την εκτροπή, θα τελειώσει γράφοντας: «αυτό είναι το πόρισμα ευρυτάτης ανακρίσεως ενεργηθείσης και εις τον Βόλον και εις την Λάρισαν, ανακρίσεως δημοσιογραφικής, αλλά αμερολήπτου και προσεκτικής όπως πρέπει να γίνεται κάθε ανάκρισις».

ΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ ΤΗΣ «ΑΝΑΚΡΙΣΕΩΣ» ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΚΤΗ: «ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΕΝΑ ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΟΝ»

Με το φύλλο της 27ης Σεπτεμβρίου 1911 θα ολοκληρωθεί η ανάκριση του συντάκτη της *Εστίας*, Γ.Τ., ο οποίος εν είδει πορίσματος θα δηλώσει στον πρόλογο της στήλης του:

«από όσα εξέθηκα επί ημέρας τώρα περί των σκανδάλων του Βόλου εξάγεται: ότι σκάνδαλα δεν υπάρχουν και ότι τα σκάνδαλα εδημιουργήθησαν δια να αναστατώσουν εκεί την κοινωνία και δια να παραστήσουν εις όλην την Ελλάδα τον Βόλον ως μίαν εξαιρετικήν πόλιν, εις την οποίαν κάθε ανατρεπτικόν των καθεστώτων σπέρμα ευρίσκει γην εύφορον και ευνοικώς λιπασμένην».

Δεν παραλείπει να αναφερθεί εκτενώς στο ζήτημα της δήθεν αναρχίας κάποιων εργατών, χαρακτηρίζοντας την ως παραφροσύνη: «και τι σοβαρώτερον τάχα είναι αυτή η αθεΐα, δια την οποίαν κατηγορούνται μάτσο τόσο κάτοικοι του Βόλου; πλην ενός ημιπαράφρονος εργάτου και δυο τριών άλλων περισσοτέρον παραφρόνων, οι οποίοι τον θαυμάζουν, πού είναι τα στοιχεία της βαρυτάτης κατηγορίας;».

Όσον αφορά το ζήτημα της προσευχής και της συμπεριφοράς των δασκάλων απέναντι στον Δεσπότη, ο ίδιος θα πάρει θέση ισχυριζόμενος ότι όντως αποτελεί παράπτωμα των ιθυνόντων του σχολείου και θα γράψει:

«Αν υπάρξη ένα σημείον, εις το οποίον οπωσδήποτε επιτρέπεται κάποια επιφύλαξις, είναι το ζήτημα της προσευχής και της συμπεριφοράς των δυο διδασκάλων απέναντι του Δεσπότη. Το είπαμεν και το επαναλαμβάνομεν, ότι η κατάργησις της καθημερινής προσευχής ίσως αποτελεί τυπικόν παράπτωμα. Ουσιαστικώς είχε δίκιο το σχολείο. Η προσευχή ή πρέπει να γίνεται ή να λείπη. Αποτελεί έν τούτοις ένα τύπον, ο οποίος δεν καταργείται εύκολα [...] Επίσης η συμπεριφορά των διδασκάλων απέναντι του δια της σκάλας της κουζίνας εισελθόντος Επισκόπου ημπορούσε να διατηρηθή καλλίτερα. Και μολοντί ήσαν άνθρωποι και αυτοί και επειράχθησαν, θα έπρεπε ν' απαιτήσωσιν να μη θυσιασθή ούτε μόριον της ευλαβείας της οφειλομένης εις το σχήμα. Η υπόθεσις του Βόλου δεν ετελείωσε. Μεθαύριο γίνεται και δίκη. Αυτή θα είναι η τελευταία απήχησις μιας σειράς σκανδάλων, τα οποία -πρέπει να το ομολογήσωμεν- δεν έχουν προορισμόν να μας παραστήσουν ως πολύ πολιτισμένους και ανεπτυγμένους εις τα μάτια του κόσμου».

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Η τελευταία φράση περικλείει ουσιαστικά το γενικό συμπέρασμα της κατάληξης μιας σειράς γεγονότων στον χώρο της εκπαίδευσης, και όχι μόνον, τα οποία προκάλεσαν σύγχυση και αναστάτωση στην τοπική κοινωνία του Βόλου αποτρέποντας παράλληλα κάθε προοδευτική

προσπάθεια. Ο Τύπος από την άλλη, αντιμέτωπος με ένα θέμα που πυροδότησε εκατέρωθεν αντιδράσεις, απλώς, διεκπεραίωσε το καθήκον του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δελμούζος Αλέξανδρος (1950), *Το κρυφό σχολείο, 1908-1911*, Αθήνα.

Δελμούζος Αλέξανδρος, (1913), *Τρία χρόνια δάσκαλος : Πώς πήρα τα παιδιά*, εκδ. Εστία, Αθήνα.

Σμυρναίος Αντώνιος, (2020), *Η ιστορία ως επιτύχωση: από μια ιστοριογραφία βουλμική σε μια υδροκεφαλική Διδακτική της Ιστορίας*, Γρηγόρης, Αθήνα.

Τσουκαλάς Κωνσταντίνος (1999), *Κοινωνική ανάπτυξη και κράτος*, Θεμέλιο, Αθήνα.

Χαρίτος Χαράλαμπος, (1989), *Το Παρθεναγωγείο του Βόλου*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γ.Γ.Ν.Γ, Αθήνα.

Shaker Lee, (2014), «Dead Newspapers and Citizens' Civic Engagement», *Political Communication*, 31:1, p. 135.